

Вера Ж. Јовановић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за романистику

ФАКТОРИ ПРОМЕНЕ ТИПА СИТУАЦИЈЕ У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се разматра аспектуална категорија типа ситуације у француском језику. Циљ нам је да покажемо како контекстуални фактори, полисемични статус глагола, синтаксички односи које глагол гради са својим аргументима и стилистички фактори утичу на дефинисање типа ситуације. Посебно се издваја случај фигуративне употребе глагола, при чему услед стативне интерпретације глагола долази до губитка црте динамичности на плану аспектуалности, што неминовно води промени типа ситуације представљеног исказом.

Кључне речи: француски језик, глагол, аспектуалност, тип ситуације, промена аспектуалне класе

1. УВОД

Бројне студије о типологији процеса, почев од Вендлера (1957), разликују четири типа ситуација, и то: *стања*² (*states*), *активности* (*activities*), *остварења* (*accomplishments*) и *допстигнућа* (*achievements*)³. Тип ситуације⁴ је семантичка категорија која почива на објективним карактеристикама радње исказане глаголом, за разлику од глаголског аспекта који као субјективна категорија рефлектује перспективу под којом се ситуација посматра (Smit 1991). У различитим студијама дефинисане су и разматране поменуте четири аспектуалне класе у француском језику (Marten 1988; Vet 1980, 1994; Smit 1991; Rekanati, Rekanati 1999; Borijo et al. 2004, између осталих).

1.1. Типови ситуација одређују се према трима особинама: теличности (одн. ателичности), динамичности (одн. стативности) и трајању (одн. пунктуалности) (в. Novakov 2005). Присуство ових семантичких црта одређује се применом синтаксичких тестова које је понудио Вендлер у свом раду (Vendler 1957). Стања су ателична, стативна и дуративна те су у француском обележена глаголима и глаголским синтагмама

1 vera.jovanovic@filum.kg.ac.rs, lullabyav@gmail.com

2 У раду усвајамо преводну терминологију П. Новакова (2005).

3 Неки аутори издвајају и пету класу семелфактивних ситуација (*semelfactives* или *points*) (в. Smit 1991; Mouns, Stidman 1998).

4 У лингвистичкој литератури из области аспектологије овом термину синонимни су следећи: *акционсарти*, *лексички аспекти*, *врста акције*, *аспектуална класа*, *тип евеншталности*, *унушрашњи аспекти*, *акционалности*.

попут: *savoir la vérité, aimer Paris, appartenir, posséder, être blond, être dans la chambre, haïr, dominer, vouloir*. Активност као тип ситуације одликује се присуством семантичких црта ателичности, динамичности и дуративности, и представљен је следећим глаголима и синтагмама: *marcher, courir, nager, regarder la télévision, écouter la radio, parler*. Остварења су телична, динамична и дуративна и овај тип ситуације најчешће је означен глаголским синтагмама које обухватају објекатску допуну: *peindre le mur, traverser la rue, dessiner un dinosaure, courir le 100 mètres, écrire un roman, manger une banane, jouer une valse de Mozart, apprendre à nager*. Достигнућа карактеришу особине теличности, динамичности и пунктуалности, а на семантичком плану представљају транзициони догађај којим се мења неко стање. У француском се достигнућа представљају глаголским синтагмама попут следећих: *tomber, se lever, entrer, sortir, arriver, naître, mourir, fermer la portière*.

Већ је указано на чињеницу да је тип ситуације или *Aktionsart* лексичка категорија која зависи и од синтагматског и синтаксичког нивоа (Verkel 1972, 1989, 1999; Filip 1999; Van Lambalgen, Him 2004). Тип ситуације представља резултат интеракције лексичког аспекта глагола и структуралних карактеристика тј. особености глаголске допуне. Видећемо ниже да искази са фигуративним значењем у том погледу представљају изузетак.

1.2. Вендлерова класификација је често трпела и критике. Наиме, посебну потешкоћу представља чињеница да није лако дефинисати критеријуме по којима се једном исказу приписује одређена аспектуална класа. Најчешће се као критеријуми за дефинисање типова ситуација наводе синтаксички тестови у којима се утврђује компатибилност предиката и одређених допуна, или пак компатибилност предиката са одређеним перифразама. Међутим, парадоксално, сами индикатори припадности глагола одређеном типу ситуације могу функционисати као фактори промене аспектуалне класе. Уз то, један глагол у једновалентној конструкцији припада једном типу, док исти глагол у двовалентној или тровалентној конструкцији припада другом типу ситуације. Ова појава констатована је у франкофоној литератури под називом *le glissement de sens* или *la déformation du type de situation* (Goslen 1996). Промена типа ситуације јавља се као разрешење конфликта између опречних аспектуалних информација изражених предикатом и његовим контекстом (Goslen 1996: 20). У англофоној литератури је овај језички феномен забележен као *aspectual shift* или *coercion* (Pulman 1997; de Svart 1998; Rotstajn 2004). Коерција представља скривену, невидљиву промену на плану аспектуалности која није граматикализована неким морфолошким или синтаксичким средством, а подстакнута је неслагањем између аспектуалне природе типа ситуације и неког другог аспектуалног оператора као нпр. глаголског времена. Коерција води ка посебним значењским ефектима итеративности, хабитуалности и инхоативности (de Svart 2000). У француском језику коерција се односи на оне

случајеве у којима глаголска времена аорист (*le passé simple*) и имперфект (*l'imparfait*) испољавају селекцијску рестрикцију на ателичне, одн. теличне ситуације.

1.3. Циљ рада је да опишемо синтаксичке, семантичке и стилистичке операторе промене типа ситуације исказаног једним истим глаголом у позицији управног члана синтагме. Истраживање се заснива на анализи корпуса сачињеног од примера из савременог француског језика ексцерпираних из књижевних дела и електронских извора доступних на интернету, а један број примера су ауторови.

2. СИНТАКСИЧКИ, СЕМАНТИЧКИ И СТИЛИСТИЧКИ ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА ДЕФИНИСАЊЕ ТИПА СИТУАЦИЈЕ У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

Вендлерови синтаксички тестови пружају неопходну базу за разликовање језичког од референцијалног нивоа и служе одређивању карактеристика типа ситуације представљеног исказом⁵. Неретко, синтаксички контекст у овим тестовима показује се и као оператор промене типа ситуације обележеног датим глаголом, одн. као фактор који доводи до реинтерпретације типа ситуације.

2.1. Аспектуална перифраза [*être en train de V-inf*] са полупомоћним глаголом у презенту или имперфекту индикатива указује на динамичност ситуације. Једино стативни предикати нису компатибилни са овом конструкцијом. Тако обележена глаголска синтагма у примеру (1) припада типу ситуације стања будући да се показује некомпатибилном са овом перифразом, док *frapper son frère* у (2) означава динамичну ситуацију.

(1) *Je suis en train d'adorer les chats.⁶

(2) L'accusation prétend que Mumia est accouru quand il a vu que Faulkner était en train de *frapper son frère* (www.spartacist.org).

Уколико се телични глагол комбинује са овом перифразом, као у наредним примерима, долази до одређених семантичких промена које намећу приписивање другачијег типа ситуације предикату. Будући да предикати остварења представљају теличну ситуацију, ситуацију која има нужни, инхерентни крај којем тежи, а имперфективна форма указује на отворену аспектуалну перспективу, у оваквом споју долази до сусрета опречних аспектуалних инструкција који води ка реинтерпретацији дате радње – процес који води ка природном крају ситуације (или телосу) још није реализован. Конфликт опречних аспектуалних информација садржаних у глаголској лексеми и оних у перифрази разрешава се реинтерпретацијом типа ситуације, те се у комуникацијски фокус доводи средишња фаза процеса која претходи телосу (3–4).

(3) Il était en train de *coller une affiche*.

5 О Вендлеровим тестовима прилагођеним француском језику в. Јовановић (2013: 68).

6 Примери без наведених извора су конструисани од стране аутора.

- (4) Mon épouse était en train de *coiffer notre fille* sur la véranda quand j'ai entendu un grand bruit (www.dongift.dev.org)

Семантичке промене се уочавају и када се предикати достигнућа подвргну овом тесту. У комбинацији имперфективног вида глаголске перифразе и теличности глагола долази до реинтерпретације процеса кроз фокализацију припремне фазе ситуације достигнућа (5–6). Уочена аспектуална промена огледа се у дилатацији процеса чији инхерентни крај или телос постаје само потенцијално присутан, али не и реализован.

- (5) Suzan luttait contre une forme dévastatrice de cancer et était en train de *perdre la bataille* (www.msclinicaltrials.ca).
(6) Le gouvernement était en train de *trouver la solution du problème* (www.europarl.europa.eu).

2.2. Следећи Вендлеров тест служи одређивању предзнака особине теличности. Компатибилност глагола у перфективном облику са одредбом за трајање [en x] указује на његов телични карактер, док се ателични глаголи комбинују са одредбом [pendant x] која само спецификује трајање радње (7–9).

- (7) Le soir, il nous *regarda* pendant une heure jouer aux échecs, en nous racontant entre-temps quelques gentilles anecdotes, sans nous déranger du tout (Cvajg).
(8) M. Gagliano *a été sur la sellette* pendant deux heures (www.noscommunes.ca).
(9) Elle *est arrivée* en une minute.

Међутим, глаголска синтагма којом се обележава тип ситуације остварења *construire un bateau en LEGO* показује се компатибилном са оба типа допуне, те у исказу у примеру (10) функционише као телични, а у (11) као ателични предикат. У потоњем случају, захваљујући временском адвербијалу [pendant x] који иначе указује на ателичност предиката, ситуација остварења реинтерпретирана је као прекинута, њен инхерентни крај није достигнут.

- (10) Elle *a construit un bateau en LEGO* en deux heures.
(11) Elle *a construit un bateau en LEGO* pendant une demie-heure, puis elle s'est reposée et ensuite elle a repris le travail.

Уочили смо и то да присуство одредбе [pendant x], која указује на ателичност глагола, у синтаксичком окружењу предиката остварења може довести до активирања итеративног значењског ефекта. Окидач за овакву реинтерпретацију предиката јесте прагматичке природе. Док се исказом у (12) представља појединачни догађај, иста глаголска синтагма у комбинацији са адвербијалом *pendant 10 ans* у (13) више не обележава сингуларну теличну ситуацију већ представља плурални предикат, серију идентичних ситуација (в. Јовановић 2018). Општепознато је да једна позоришна представа траје до два сата, те уколико се предикат као у (13) комбинује са одредбом која указује на знатно дужи интервал

трајања, долази до његове реинтерпретације кроз покретање итеративног значењског ефекта. Тако, макроситуација обележена предикатом у (13) има карактеристике нетеличне ситуације активности.

(12) *La troupe du Théâtre National a joué « Le Malade imaginaire » avec brio.*

(13) *La troupe du Théâtre National a joué « Le Malade imaginaire » pendant 10 ans.*

Проблем се јавља и уколико желимо да тестирамо компатибилност предиката који означава градуелно остварење (нпр. *la soupe refroidir, cuire la viande, la température monter*) са одредбама за трајање [en x] и [pendant x]. Такви предикати, иако телични, могу се комбиновати и са једном и са другом одредбом (14–15).

(14) *La soupe a refroidi pendant des heures.*

(15) *La soupe a refroidi en cinq minutes.*

Промену значења уочавамо у (14), где предикат маркира парцијалну промену стања и функционише као активност која је једнака процесу који претходи кулминационој тачки. У примеру (15) истим предикатом *la soupe a refroidi* исказује се реализовани телос, те констатујемо да се ради о теличној ситуацији остварења. Овакав тип предиката који обележава градуелно остварење, и који се, као што видимо, може сврстати у две различите аспектуалне класе, представља сложену ситуацију која се састоји од континуираног низа промена стања.

Аспектуална промена уочава се и у исказима у којима се предикат достигнућа комбинује са поменути типом одредбе за трајање (16). Услед опречних аспектуалних информација садржаних у теличној глаголској синтагми *suspendre la séance* (пунктуелно) и оних које намеће адвербијал *pendant dix minutes* (дуративно) долази до промене типа ситуације, те предикат више није носилац теличне ситуације достигнућа, већ ателичне ситуације стања.

(16) *Le président a suspendu la séance pendant dix minutes jusqu'à l'arrivée du commissaire (www.europarl.europa.eu).*

Међутим, исто синтаксичко окружење, одредба [pendant x] која иначе указује на ателични карактер ситуације, код глагола достигнућа попут *arriver* (17) доводи до другачије врсте промене. Долази до фокализације припремне фазе која не припада ситуацији, а поменутом одредбом се спецификује њено трајање.

(17) *Grâce à Dieu, j'y suis arrivé en deux heures avec avion (www.pddm.org).*

(18) *Pendant des années elle est arrivée en retard à l'université.*

(19) **Ce matin, elle est arrivée en retard à l'université en dix minutes.*

Глагол *arriver* (*стићи*) се сврстава у достигнућа, међутим *arriver en retard* (*стићи са закашњењем, закасни*) у (18) понаша се као ателични предикат. У том исказу предикат маркира серију истоветних догађаја и добија семантичку црту вишекратности. Таква плурална интерпретација

предиката диктирана је присуством одредбе за трајање [pendant x] као и прагматичким фактором (један долазак не може да траје више година). Без поменуте одредбе исказ *Elle est arrivé en retard à l'université* односио би се на појединачни догађај. Закључујемо да је у оваквом контексту сложени предикат компатибилан са синтагмом [pendant x] и бива реинтерпретиран као ателична ситуација, док исти глагол *arriver* употребљен без такве одредбе исказује један догађај, компатибилан са одредбом трајања [en x] и одређује се као телична ситуација. У примеру (19) неприхватљивост реченице долази врло вероватно од прагматичке некомпатибилности између израза *en retard* и *en dix minutes*, будући да *en retard* подразумева продужење, одн. кочење теличне ситуације, брисањем њене десне границе, што води ка инкомпатибилности са одредбом *en dix minutes*. Уз то, неприхватљивост овог примера долази и од тога што синтагма *arriver ne dix minutes* имплицира идеју остварења намере и усмерености на циљ, што је контрадикторно са значењем израза *en retard*, који имплицира неусмереност на циљ, чак и препреку за достизање тог циља.

2.3. Компатибилност глагола у неком од прошлих перфективних времена, нпр. *le passé composé*, са пунктуелном временском одредбом типа *à 11 heures* представља тест којим се одређује предзнак особине трајање. Једино се тип ситуације стања не може јавити у исказу који садржи поменути адвербијал: *À 9 heures, j'ai été blo7nde*.⁸ И поред тога, редовно се уочавају одступања и семантичке промене на плану аспектуалности. Док у примерима (20–21) констатујемо синтаксичку компатибилност између типа ситуације и временске одредбе овог типа, те закључујемо да се ради о нестативним и пунктуелним ситуацијама, у исказу (22) аспектуална промена проузрокована је фокализацијом иницијалне границе дуративне ситуације активности *regarder le match* ($\approx$ *nous avons commencé à regarder le match*) и то под утицајем контекстуалног фактора одн. пунктуелне одредбе.

- (20) *À midi pile, j'ai ordonné à la compagnie du major Drew de traverser la ligne de front croate* (www.noscommunes.ca)
- (21) *Cette femme est finalement arrivée à l'hôpital régional à 7 heures du soir ; là, un médecin a dit qu'il lui fallait une transfusion* (www.amnesty.ch).
- (22) *Nous avons regardé le match en direct à 5 heures du matin, le dimanche 14 octobre.* (www.au.ambafrance.org)

Слично томе, у наредном примеру (23) пунктуелна одредба *à onze heures du matin* функционише као оператор промене типа ситуације с обзиром на то да је њен пунктуелни карактер утицао на фокализацију иницијалне фазе ситуације. Уочавамо аспектуалну промену од ситуације стања *avoir lieu* ка ситуацији достигнућа и инхоативну интерпретацију

7 Међутим, и сама именица у позицији субјекта *l'ouverture* носи у себи значење почетка.

8 Када је реч о комбиновању предиката стања са овом временском одредбом, наведени тест не узима у обзир комбинације одредбе са предикатом у имперфекту, као нпр. у исказу: *Mais j'étais chez moi, à onze heures trente précises, et je crois que j'ai bu un verre d'eau en regardant tomber la pluie.* О различитим подтипovima предиката стања в. Jovanović 2012.

исказа те се значење обележене глаголске синтагме у (23) може парафразирати изразом *a commencé (à 3 heures)*.

(23) L'ouverture de l'Assemblée Intercapitulaire *a eu lieu* le dimanche 3 à onze heures du matin avec une brève rencontre avec Mgr. (www.comboni.org).

За разлику од претходних случајева, присуство пунктуелне одредбе уз предикат, и то у имперфекту, који означава мноштво догађаја у (24) није деловало као окидач аспектуалне промене. Наиме, одредба ограниченог трајања односи се на сваку од микроситуација, а не на макроситуацију енкодирану исказом.

(24) Les journées de travail *commençaient* à 3 heures du matin et *se terminaient* à 6 heures du soir, pour pouvoir gagner de 12 à 20 quetzals par jour (www.unesdoc.unesco.org).

С друге стране, у исказу (25) промена аспектуалне класе од стања (представљеног предикатом *il est temps de V-Inf*) ка достигнућу претходно је остварена под утицајем граматичког аспекта енкодираног глаголским обликом аориста (*le passé simple*). Дакле, *à 9 heures du soir, il fut temps* од стране примаоца поруке реинтерпретира се као телична и пунктуелна ситуација, што је чини компатибилном са поменутом одредбом.

(25) À 9 heures du soir, *il fut temps de s'acheminer* vers le minibus, non sans regret (www.buonpastoreint.org).

2.4. Компатибилност глагола са структуром [*mettre x pour/ à V-Inf*] служи као тест за успостављање разлике између два типа теличних ситуација, достигнућа и остварења. Код предиката остварења овим изразом обележено је трајање процеса који претходи кулминацији радње (26). Међутим, када се глагол достигнућа актуализује у овом изразу, констатијемо аспектуалну промену, будући да се фокализује фаза која не припада датој пунктуелној ситуацији већ јој претходи (27).

(26) Ils ont mis trois mois à *construire leur cabane*. (= ils ont mis trois mois avant de construire leur cabane)

(27) Munis de solides chaussures et de bâtons de marche, nous avons mis une heure pour *atteindre l'alpage* (www.axa.com). (= nous avons mis une heure avant d'atteindre l'alpage)

Интересантна је чињеница да се у поменутој структури [*mettre x à V-Inf*] могу наћи и ателични глаголи који означавају стања или активности. Тада се уочава промена у ситуационом аспекту – читав исказ се интерпретира као телична и пунктуелна ситуација достигнућа. У овом случају поменута структура утиче на фокализовање иницијалне тачке ситуације (28), односно трајања припремне фазе која претходи тој иницијалној тачки, маркеру промене стања (29).

(28) Le transporteur a mis dix minutes à *fonctionner*. (= il a mis dix minutes à commencer à fonctionner)

(29) Elle a mis cinq minutes à *savoir le poème*. (= elle a mis cinq minutes à apprendre le poème)

2.5. Аспектуална перспектива (или граматички аспект) исказана глаголским обликом такође може бити оператор промене типа ситуације. Наиме, то се односи на случајеве у којима долази до споја контрадикторних аспектуалних информација, затворене перфективне перспективе, с једне стране, и неограничене ателичне ситуације, са друге стране, као у примеру (30).

(30) *Leur fils marcha à l'âge de dix mois.* (= commença, apprit à marcher)

Захваљујући перфективној перспективи исказаној аористом која намеће границе процесу *marcher*, у садејству са пунктуелном одредбом *à l'âge de dix mois* ситуација активности исказана глаголом *marcher* бива реинтерпретирана као атомички и транзициони догађај. Како би се одговорило на захтев да ситуација буде ограничена, она је интерпретирана као *leur fils commença à marcher* (достигнуће).

До промене типа ситуације долази под утицајем перфективне перспективе која деформише ситуацију стања, премештајући информацијски фокус на иницијалну тачку те ситуације (31–32). Стога се исказ интерпретира као телична ситуација достигнућа.

(31) *Quand elle apprit la nouvelle elle en fut malade de douleur.* (= elle tomba malade).

(32) *Car je sus bientôt, comme on le verra, qu'ils n'aimaient pas que je jouasse avec elle* (= je commençai à savoir) (Prust 1999).

2.6. Присуство и природа глаголских аргумената, посебно субјекта, објекта и одређених одредби, често се морају се узети у обзир у дефинисању аспектуалне класе.

2.6.1. Погледајмо најпре следећу групу примера који илуструју чињеницу да, у зависности од тога којој категорији припада референт субјекта, један исти глагол се различито класификује. Глагол *tomber* може имати субјекат са неживим денотатом, као у метеоролошким изразима, где енкодира ателичну, дуративну и динамичну ситуацију активности (33). Уочавамо да је оваквој интерпретацији значајно допринела и одредба ограниченог трајања радње *pendant des jours* која директно указује на ателичност ситуације.

(33) *La pluie est tombée pendant des jours au beau milieu de l'hiver* (www2.parl.gc.ca).

Међутим, исти глагол употребљен са субјектом чији је денотат из категорије живих и људских бића представља теличну и пунктуелну ситуацију достигнућа (34).

(34) *Un enfant est tombé du chariot de magasinage.*

2.6.2. Семантичке карактеристике глаголских аргумената, а посебно кумулативни или квантификативни карактер објекта, играју одлучујућу улогу у класификовању предиката у погледу типа ситуације. То се посебно односи на прелазне глаголе који приказују дуративну ситуацију као *boire*, *manger* и сл. Њихова (не)теличност зависи од денотативне

природе аргумената. Исти глагол у позицији центра синтагме понаша се као носилац различитих типова ситуација у функцији присуства и особина његових аргумената, дакле у зависности од композиционалних интеракција са аргументима. Обратимо пажњу на овај феномен у наредним примерима. У исказу (35) ограничена природа бројивог референта објекта одређује границе ситуације намећући јој природни крај тј. кулминациону тачку после које радња не може да се настави. Предикат у (35) се одређује као телична дуративна ситуација остварења.

(35) *Son mari boit un café.*

Међутим, исказ (36) нам доноси сасвим другачији склоп аспектуалних информација, будући да је у њему исти транзитивни глагол употребљен са објектом чији референт није квантификован већ је небројивог и генеричког карактера. Ситуација се посматра као неограничена, ателична, а предикат се (ре)интерпретира као стање.

(36) *Son mari boit du café. (= est buveur du café)*

С друге стране, изостављање објекта уз поменути глагол *boire*, што га не чини интранзитивним, покреће семантичко-аспектуалну промену типа ситуације од активности ка стању (в. ниже ову појаву у исказима са пренесеним значењем у 2.7.).

Да валентност глагола, присуство или одсуство објекатске допуне и њена природа доприносе одређењу аспектуалне класе, можемо показати и на примеру других глагола у француском језику. Интранзитивни глагол *courir* (37) маркира ателичну ситуацију активности, што је потврђено његовом синтаксичком компатибилности са одредбом ограниченог трајања радње [pendant x]. Нетелични статус ситуације активности не бива нарушен ни у комбинацији са одредбом цикличног понављања *chaque matin*, при чему долази до плуралне интерпретације радње. Уколико је, пак, исти непрелазни глагол употребљен у прелазној конструкцији у комбинацији са интерним објектом он указује на теличну ситуацију достигнућа услед бројивог карактера денотата директног објекта (38). Уочавамо деформацију типа ситуације од активности ка остварењу.

(37) *Elle court. Elle a couru pendant une demi-heure. Elle court chaque matin dans le parc.*

(38) *Enceinte, cette athlète a couru le 800 mètres!* (www.pause-sport.com)

С друге стране, глагол *nager* је такође интранзитиван, али уколико се употреби са интерним објектом као у синтагмама *nager le croul* или *nager le papillon* допуна не утиче на промену типа ситуације јер се глагол понаша исто са њом и без ње. Наиме, *nager* и *nager le croul* представљају исти тип ситуације активности јер допуна не утиче на промену објективних семантичких карактеристика ситуације. Поменуте допуне уз глагол *nager* указују на стил пливања, не доносећи промену на нивоу теличности. Дакле, аспектуална класа не зависи само од глагола, било да је транзитиван или интранзитиван, него и од типа допуне.

У наредном исказу (39) уочава се још једна промена типа ситуација са већ поменутиим непрелазним глаголом *courir* који се јавља у прелазној конструкцији са објектом бројивог и ограниченог референта. Овај предикат који указује на серију истоветних микроситуација реинтерпретира се као тип ситуације остварења. Међутим, уколико се уз исти прелазни глагол употреби објекат чији денотат је плуралан и неограничен, читав исказ добија другачије читање (40). Предикат представља својство субјекта и носилац је типа ситуације стања.

(39) Rob Young *a couru* en une seule année 370 marathons (www.running-club.fr).

(40) Il *court* les marathons. (= il est coureur de marathons).

2.6.3. У француском језику и адвербијали могу деловати као оператор семантичких промена на плану ситуационог аспекта. Погледајмо какав утицај на аспектуални статус исказа има прилошка одредба која указује на смер одвијања радње исказане глаголом *courir* (41). Употребљен непрелазно, овај глагол указује на ситуацију активности, али овде он представља остварење, будући да модификатор *jusqu'à l'aérogare* дефинише спацијалну границу одвијања процеса иза које се он не може наставити, и која истовремено маркира телос или инхерентни крај ситуације.

(41) Après avoir aidé les passagers à évacuer l'avion, le pilote *a couru jusqu'à l'aérogare* pour obtenir de l'aide (www.tsb-bst.gc.ca).

С друге стране, исти тип препозиционалне синтагме у функцији временског адвербијала *jusqu'à midi* не покреће промену типа ситуације у исказу у (42). Наиме, у поређењу са глаголом употребљеним самостално без одредби, тип ситуације остаје непромењен јер поменути циркумстанс на семантичком плану маркира само арбитрарну временску границу радње, попут временских одредби типа *de 13h à 17h*.

(42) Il *a couru* jusqu'à midi.

Прилошка одредба спацијалног типа показује се оператором промене типа ситуације у исказима у којима је у позицији предиката транзитивни глагол *pousser*. Најпре, никаква промена се не уочава у одсуству такве допуне (43), када је предикат носилац ситуације активности. Локативна допуна *dans la chambre* такође не утиче на аспектуалну промену у (44) будући да не намеће просторну границу радње.

(43) La vieille dame *a poussé son chariot* pendant une demi-heure.

(44) L'enfant *a poussé le train* dans la chambre pendant une demi-heure.

С друге стране, исказ у (45) је амбивалентан и у погледу значења и у погледу типа ситуације енкодиране предикатом. То може бити или активност или остварење у зависности од тога да ли спацијална допуна *sur la pelouse* обележава локус и не указује ни на какву промену простора у ком се радња одиграва, или пак смер кретања, када овај адвербијал указује на то да је дете одгурало камион са једног на друго место.

(45) *L'enfant a poussé le camion sur la pelouse.*

Одредба у примеру (46) са истом лексемом у позицији центра глаголске синтагме експлицитно обележава просторну границу одвијања радње тј. њен инхерентни крај после ког се радња не може даље наставити. Стога одредба *jusqu'à la porte* постаје одлучујућа у одређењу типа ситуације те у наведеном примеру имамо теличну, динамичну и дуративну ситуацију остварења.

(46) *L'enfant a poussé le train jusqu'à la porte.*

2.7. И поред свега реченог у вези с примерима (1–46), претпоставка да се тип ситуације не може одредити само на основу семантичке и синтаксичке природе глагола и његових аргумената, већ се мора узети у обзир читав исказ, више није довољна да се објасни дефинисање аспектуалне класе исказа са фигуративним значењем.

Границе између појединих типова ситуације нису тако јасно одређене, нарочито у исказима који садрже фразеолошке и идиоматске изразе. Опште је познато да значење таквих реченица није скуп значења појединачних речи или синтагми које улазе у њихов састав, већ се ново, често метафоричко значење придружује исказу као целини. Учили смо да у већини исказа са пренесеним значењем темпорална структура почива на неком од имперфективних времена, презенту или имперфекту, који су носиоци отворене, неограничене аспектуалне перспективе и који могу допринети итеративној, хабитуалној или генеричкој интерпретацији. Са становишта аспектуалних карактеристика оваквих исказа, учили смо да они често енкодирају ситуације стања.

Модификација у лексичком значењу глагола често повлачи за собом неку промену на аспектуалном нивоу. Тако нове семе којима се обогатило значење глагола *tomber* употребљеног у фигуративном значењу (47–49) условљавају и промене одређених аспектуалних обележја. Пре свега, губитак црте динамичности довео је до деформације типа ситуације те више немамо теличну и динамичну ситуацију достигнућа, коју овај глагол обележава употребљен у правом значењу, већ нетеличну и стативну ситуацију стања.

(47) *Ses cheveux bruns lui tombent sur les épaules.*

(48) *Il a des épaules qui tombent.*

(49) *Après la perte de son travail, Fabien est tombé dans l'alcool* (www.alcool-info-service.fr).

Веће деформације на плану аспектуалних особености ситуације уочавају се најчешће код полисемичних глагола. Као што је већ речено, глаголи *boire*, *manger*, *courir* могу се и непрелазно конструисати, одн. без објекатске допуне која се тада подразумева. На пример, када кажемо *il boit* (50), подразумевамо *il boit de l'alcool*. Овај исказ се може интерпретирати као хабитуална радња која се толико пута понавља да прелази у навику, у нечију сталну особину. Неминовно је такву ситуацију сврстати

у тип стања, што потврђује и Вендлеров синтаксички тест за одређење стативности: **Son mari est en train de boire depuis des années/ à cause d'elle.*

(50) *Son mari boit depuis des années. Son mari boit à cause d'elle.* (= il est alcoolique)

Истосмерну деформацију типа ситуације, од активности ка стању, уочавамо и у наредном исказу фигуративног значења (51). Исказ се дефинише као тип ситуације стања, будући да глаголски аргументи субјекат и објекат имају генеричке референте, односе се на читаву класу ентитета, те стога нису ни бројиви ни ограничени. Ситуација исказана предикатом је нединамична, ателична и дуративна и представља карактеристику субјекта (*пайир уија масџило*).

(51) *Le papier boit l'encre.*

Глагол *boire* јавља се у исказима са пренесеним значењем као у примерима (52–53), где такође уочавамо померање из једне у другу аспектуалну класу. Међутим, овде није дошло до губитка значењске црте динамичности. Глаголска синтагма пројектује тип ситуације активности без обзира на структуру допуна. Иако је глагол праћен директном допуном чији је денотат одређен и бројив, аспектуална класа није остварење већ активност. То се може потврдити Вендлеровим тестом теличности: *J'ai bu les paroles de Mme Frassoni *en dix minutes/ pendant dix minutes.*

(52) *Il boit les paroles du directeur.* (= il écoute attentivement)

(53) *Madame la Présidente, mesdames et messieurs, j'ai bu les paroles de Mme Frassoni, dont je partage entièrement les questions* (www.europarl.europa.eu).

2.8. Посебан вид исказа са пренесеним значењем описан је у лингвистичкој литератури као *фиктивно кретање* (в. Masumoto 1996; Talmi 1996). Фиктивно кретање подразумева присуство неке свести која посматра реалност и која исказује своју тачку гледишта на синоптичкој слици. Ради се, заправо, о замишљеном кретању статичних ентитета. У складу са тим, систематски уочавамо деформацију аспектуалне класе динамичког карактера (активност, остварење или достигнуће) која постаје стативна. У таквим исказима јављају се глаголске лексеме које обележавају кретање, као на пример *monter, descendre, grimper, se superposer, nager* итд. Поменути глаголе карактерише инхерентна семантичка црта динамичности будући да указују на кретање или померање у простору, које се одвија у неком правцу, или у неком смеру. Парадоксално, порука у оваквим исказима почива на динамичкој представи статичне реалности (54–57). У већини случајева констатујемо губитак црте динамичности ситуације, будући да такав предикат није синтаксички компатибилан са перифразом прогресивности [*être en train de V-inf*], што иначе служи као тест динамичности ситуације. У нашем корпусу бројни су примери који егземплификују фиктивно кретање, а у којима је употребљено неко од имперфективних времена, француски презент или имперфекат, који својом отвореном аспектуалном перспективом доприносе „брисању”

граница радње. Малобројни су случајеви где је предикат у неком од перфективних времена а исказује фиктивно кретање, као у примеру (57), где је предикат у аористу.

- (54) *Peu après la chapelle, le chemin monte abruptement jusqu'au plateau* (www.netrando.com).
- (55) *Des ensembles des constructions se superposaient dans un plaisant désordre* (Pištalo, 2008).
- (56) *La route grimpe la colline traversant la forêt de pins et d'eucalyptus* (www.immobiliersbai.com).
- (57) *Je repris la route qui grimpa à plus de 1900 mètres d'altitude le long de la face sud du Gunung Lawu dans un paysage exceptionnel* (www.busaroundglobe.com).

3. Закључак

Синтаксички тестови који служе утврђивању разлика између типова ситуација пружају неопходне али недовољне критеријуме за дефинисање ситуационог аспекта. Значењске црте којима се дефинише одређена аспектуална класа не важе само за глаголе, већ за читаве исказе. Интерпретација типа ситуације није довршена док се не узму у обзир све аспектуалне инструкције садржане у свим деловима исказа, укључујући не само глагол већ и субјекат, објекатску допуну и одредбе. Прелазак из једног у други тип ситуације може се посматрати као резултат разрешења конфликта између лексикализованих аспектуалних информација и оних које су одређене контекстом.

На материјалу француског језика показали смо да се ателичне ситуације активности и стања лако деформишу на аспектуалном плану, будући да је могућа фокализација њихове иницијалне фазе, што води ка инхоативној реинтерпретацији одн. преласку у телични тип достигнућа. С друге стране, теличне ситуације се под утицајем временске допуне ограниченог трајања [pendant x] или одредби итеративног значења реинтерпретирају као плурални предикати ателичног карактера којима се исказује макроситуација у виду серије идентичних догађаја. Такође смо уочили промену ситуационог типа код теличних предиката приликом фокализације припремне фазе која претходи или читавој теличној ситуацији или само кулминационој тачки. Један исти транзитивни глагол, у зависности од природе директног објекта (бројиво, небројиво, одређено, неодређено) бива класификован као тип активности или достигнућа или стања. То се посебно односи на полисемичне глаголе који се од једног до другог случаја употребе могу сврставати у различите класе на плану ситуационог аспекта. У исказима фигуративног значења, не важе уочена правила о дејству контекстуалног окружења глагола на промену типа ситуације. Услед губитка црте динамичности, долази до стативне интерпретације глагола.

Извори

- Aragon 2015: Aragon, Louis. *Les beaux quartiers*. Paris : Gallimard, 2015.
- Bel et al. 1837: Bayle et al. *Encyclopédie des sciences médicales. Traité général méthodique et complet de diverses branches de l'art de guérir*, Paris : Bureau de l'encyclopédie, 1837. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9633415v.texteImage> <13. 6. 2017.>
- Fužerola, Fransoa 2001: Fougeyrollas, Pierre, François George. *Un philosophe dans la Résistance*, Paris : Odile Jacob, 2001.
- Mopasan 1996: Maupassant, Guy de. *Une vie*. Paris : EDDL, 1996.
- Notomb 1998: Nothomb, Amélie. *Mercur*, Paris : Albin Michel, 1998.
- Pištalo 2008: Pištalo, Vladimir. *Milénnaire à Belgrade*. Traduit du serbe par Ljiljana Huibner-Fuzellier et Raymond Fuzellier. Paris : Phébus, 2008.
- Prust 1999: Proust, Marcel. *À la recherche du temps perdu. Du côté de chez Swann*. Paris : Gallimard, 1999.

Електронски извори

- <https://www.alcool-info-service.fr>
- <https://www.amnesty.ch/fr/pays/afrique/burkina-faso/docs/2010/mortalite-maternelle/rapport-burkina-mm>
- <https://www.au.ambafrance.org>
- https://www.axa.com/lib/fr/uploads/mecenat/AXA_Rapport_Activite_AAC_2009_VF.pdf
- <http://www.buonpastoreint.org/media/jbp176.pdf>
- <https://www.busaroundglobe.com>
- <https://www.comboni.net>
- <https://www.dongift.devp.org/fr/articles/developpement-et-paix-appuie-les-initiatives-de-reconstruction-de-caritas-haiti>
- <https://www.europarl.europa.eu>
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20070925+ITEMS+DOC+XML+V0//FR&language=FR>
- <https://www.immobiliersbai.com>
- <https://www.msclinicaltrials.ca>
- <https://www.netrando.com>
- <http://www.noscommunes.ca/DocumentViewer/fr/36-1/NDVA/reunion-51/temoignages>
- <http://www.noscommunes.ca/DocumentViewer/fr/36-1/chambre/seance-52/debats>
- <https://www.pause-sport.com/enceinte-cette-athlete-couru-le-800-metres/>
- https://www.pddm.org/?lang=fr&option=com_frontpage&Itemid=1&limit=4&limitstart=20
- <https://spartacist.org/francais/suppl/mumia-2006.html>
- <http://www.tsb-bst.gc.ca/fra/rapports-reports/aviation/1994/a94c0105/a94c0105.asp>
- <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001547/154718f.pdf>
- https://www.uer.ch/CMSimages/fr/publications_1_2002_fr_tcm7-12453.pdf

Литература

- Borijo et al. 2004: Borillo, Andrée et al. Tense and Aspect. Corblin, Francis, Henriëtte de Swart (eds.). *The Handbook of French Semantics*. Stanford: CSLI Publications: 231–348.
- De Swart 1998: De Swart, Henriëtte. Aspect shift and coercion. *Natural Language & Linguistic Theory* 16 (1998): 347–385.
- De Swart 2000: De Swart, Henriëtte. Tense, aspect and coercion in a cross-linguistic perspective. Butt, Miriam and Tracy Holloway King (eds.) *Proceedings of the Berkeley conference on formal grammar*.
- Filip 1999: Filip, Hana. *Aspect, Eventuality Types and Nominal Reference*. New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Goslen 1996: Gosselin, Laurent. *Sémantique de la temporalité en français. Un modèle calculatoire et cognitif du temps et de l'aspect*. Paris: Duculot, Champs linguistiques.
- Jovanović 2012: Јовановић, Вера. О једном типу ситуације у француском језику. Ковачевић, Милош (ур.). *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са III научног скупа младих филолога Србије одржаног 12. марта 2011. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*. Књ. 1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 195–201.
- Jovanović 2013: Јовановић, Вера. *Перфекат у српском језику и његови еквиваленти у француском језику*. Докторска дисертација. Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 2013.
- Jovanović 2018: Jovanović, Vera. La pluralité d'événements en serbe et en français. *Nasleđe* 40: 241–260.
- Marten 1988: Martin, Robert. Temporalité et „classes des verbes“. *L'information grammaticale* 38: 3–8.
- Macumoto 1996: Matsumoto, Yo. Subjective motion and English and Japanese verbs. *Cognitive Linguistics* 7: 183–226.
- Mouns, Stidman 1998: Moens Marc, Mark Steedman. Temporal Ontology and Temporal Reference. *Computational Linguistics* Vol. 14: 15–28.
- Novakov 2005: Novakov, Predrag. *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Pulman 1997: Pulman, Stephen G. Aspectual shift as type coercion. *Transactions of the Philological Society*, 95/2, 279–317.
- Rekanati, Rekanati 1999: Recanati, Catherine, François Recanati. La classification de Vendler revue et corrigée. *Cahiers Chronos* 4: 167–184.
- Rotstajn 2004: Rothstein, Susan. *Structuring Events: A Study in the Semantics of Aspect*, Blackwell Publishing.
- Smit 1991: Smith, Carlotta. *The Parameter of Aspect*. Dordrecht/ Boston/ London: Kluwer Academic Publisher.
- Talmy 1996: Talmy, Leonard. Fictive Motion in Language and “Ception”, Bloom, P., Peterson, M.A., NADEL, L. Garrett, M.F. (eds.). *Language and Space*, Cambridge, MA: 211–276.
- Turnadr, Kadio 2015: Tournadre, Nicolas, Pierre Cadiot: La déféctivité du TAM dans les énoncés de sens figuré, *Syntaxe et sémantique* 16/1: 39–66.
- Van Lambalgen, Him 2004: Van Lambalgen, Michiel, Fritz Himm. *The Proper Treatment of Events*. Oxford: Wiley–Blackwell.

- Vendler 1957: Vendler, Zeno. Verbs and Times. *The Philosophical Review* 66/2: 143–160.
- Verkel 1972: Verkuyl, Henk J. *On the Compositional Nature of the Aspects*, FLSS, vol. 15, Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Verkel 1989: Verkuyl, Henk J. Aspectual Classes and Aspectual Composition. *Linguistics and Philosophy* 12: 39–94.
- Verkel 1999: Verkuyl, Henk J. Tense, Aspect and aspectual Composition. Dmitrova-Vulchanova Mila and Hellan Lars (eds.), *Topics in South Slavic Syntax and Semantics. Current Issues in Linguistic Theory*. Amsterdam: John Benjamins, 125–162.
- Vet 1980: Vet, Co. *Temps, aspects et adverbes de temps en français contemporain. Essai de sémantique formelle*. Genève: Librairie Droz.
- Vet 1994: Vet, Co. Petite grammaire de l'Aktionsart et de l'aspect. *Cahiers de grammaire* 19: 1–17.

Vera Ž. Jovanović

FACTORS OF CHANGE OF SITUATION TYPE IN FRENCH

Summary

Syntactic tests to determine the differences between the types of situations provide the necessary but insufficient criteria for defining situational aspect. The computation of the aspect information is not complete until all the aspectual instructions contained in the entire statement are taken into account, i.e. the instructions contained in the verb, and also those which come from the syntactic interactions of the verb with its arguments, including the subject, the object and various complements. A shift from one type of situation to another may be considered as the result of the resolution of the conflict between lexicalized aspectual information and that conveyed by the context.

Keywords: French, verb, aspectuality, situation type, change of aspectual class

Примљен: 20. новембар 2018. године
Прихваћен: 21. новембар 2019. године